

AȚĂȚ² (focul) ‘j’atise le feu’[370] ÎN ALRR. SINTEZĂ

MĂDĂLINA SPĂTARU-PRALEA¹
Facultatea de Litere, Universitatea din București

AȚĂȚ² (FOCUL) ‘J’ATISSE LE FEU’[370] DANS L’ ALRR. SYNTHÈSE

Résumé

Cet article offre une courte analyse étymologique, phonologique et géolinguistique des termes qui représentent la notion AȚĂȚ² (focul) ‘j’atise le feu’ à partir de la liste de référence présentée dans le IIème volume de l’*ALRR Sintează* (*ALRR. Synthèse*). Les données comprises dans la liste de référence ont montré une grande variété des formes lexicales qui envisage la notion discutée. La diversité des termes est donnée par: a) l’influence des langues slaves voisines ou proche (le russe, l’ukrainien, en Moldavie, et le bulgare, au sud) et de l’allemand dans les régions de l’ouest sur la langue roumaine; la coexistence des éléments latins (*ațât, aprînd, sîflu*) avec ceux d’origine étrangère est le résultat du contact linguistique établi entre les populations roumaines et les parleurs de langues slaves ou d’allemand; b) un transfert du sens (la métonymie); différents mots se présentent d’une manière métonymique pour désigner la notion AȚĂȚ² (FOCUL) ‘J’ATISSE LE FEU’.

Mots-clés: *contact linguistique, distribution géographique, perspective géolinguistique, influence slave, métonymie*

Lucrarea de față își propune realizarea unui comentariu al noțiunii AȚĂȚ² (focul) ‘j’atise le feu’ [370], redată în HARTA 244 în *Atlasul lingvistic român pe regiuni: Sintează*, coordonator Nicolae Saramandu, colectiv de elaborare: Verginica Barbu Mititelu, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, București: Editura Academiei Române, 2013.

Comentariul va oferi informații referitoare la etimologia termenilor, la sensurile acestora și la repartiția lor geografică.

¹ **Mădălina Spătaru-Pralea** este asistent la Facultatea de Litere (Departamentul de Lingvistică) a Universității din București. Este doctor al Universității din București din 2011. Teme principale de interes: gramatică istorică și dialectală, schimbarea și variația lingvistică, achiziția/predarea limbii române ca limbă străină. A publicat articole ce au ca subiect achiziția limbii române ca limbă nonmaternă, articole de sintaxă și dialectologie, recenzii și prezentări de carte în reviste și volume colective; e-mail: pralea_madalina@yahoo.com.

1. Observații pe marginea formelor

La întrebarea care marchează cheștiunea [370] *Da, când focul nu arde bine, ce zici că faci când suflă în el ca să ardă cu flăcări?*, pe teritoriul dacoromânesc, au fost înregistrați numeroși termeni cu variantele lor fonetice și morfologice.

Cele mai frecvente variante de răspuns sunt termenii *ațâț*, *aprinde* și *suflu* (atât ca prim răspuns, cât și ca al doilea sau al treilea). Aceștia sunt urmați de o serie de cuvinte care au în conținutul lor semantic ideea de ‘a întepi focul’.

Vom descrie, în continuare, fiecare termen în parte, oferind informații referitoare la etimologia, sensurile și repartiția lui pe arii geografice.

1.1. Ațâț, cu sensul de ‘a aprinde focul sau a-l face să ardă mai bine’, provine, probabil, din lat. **attũĩãre*, de la *titio* ‘jar’, din latină trecând și în alte limbi romanice – cf. it. *a(tt)izzare* (calabr. *azzizzari*), prov. *atizar*, fr. *attiser*, sp. *atizar*, port. *atiçar* (vezi ȘDU⁷, PEW 163; CDDE 111; REW 769, DAR). Descendența din limba latină este contestată de A. Scriban, care susține că originile acestuia ar fi cuvântul *tãțã* și că ar fi legat de sensurile lui *a alãpta* (SDLR).

Din punctul de vedere al *distribuției pe regiuni*, termenul *ațâț* formează o arie dialectală vastă care cuprinde regiunile Moldova și Bucovina, Muntenia și Dobrogea, Oltenia, Banat, Crișana și Maramureș. În Transilvania, termenul este foarte rar întâlnit (o singură înregistrare, ca primă variantă de răspuns: *ațîț* 246).

În Maramureș și în Crișana, termenul *ațîț* apare alături de varianta fonetică *ațúț*. Redăm, în continuare, câteva exemple extrase din lista de referință a termenilor: *ațîț focu* 221, 222, 228, 234; *ațîț foc* 223, 230-233, 237; *ațúț* 200 (Maramureș) și *ațîț focu* 146, 216; *ațîț* 102, 114, 118, 124, 134, 207, 213, 214; *s-ațîțã* (3 sg. refl.) 139; *l-am ațîțãt* (perf. c.) 108; *vreu și-l ațîț* (conj. prez.) 148; *îl ațúț* 192; *ațúț* 168, 171, 178, 188, 191, 200, 103 (Crișana).

Ațîț apare în variație liberă, în toate regiunile, cu sinonimele sale *aprinde* și *suflu*.

1.2. Aprinde, cu sensul ‘a face să ardă focul’, provine din lat. *apprendere*, de la *apprehendere* (Șăineanu 1887: 181, CDDE 1448, REW: 554, DAR, Densusianu HLR I: 186), de unde provin, cu sensuri diferite, formele din limbi romanice ca it. *apprendere*, prov. *aprendre*, fr. *apprendre*, sp. și port. *aprender*.

Din perspectivă *geolingvistică*, *aprinde* este înregistrat mai frecvent în aria estică și nord-estică (Moldova și Bucovina) și în cea sudică (Muntenia și Dobrogea) atât ca prim răspuns, cât și ca a doua și a treia variantă de răspuns.

În Oltenia, apare înregistrat mai rar: *aprinđ* 936, 943, 981, 984; *tot aprinđ* 914; *il aprinđ* 928, 979, 989; *l-aprinđ* (2 sg.) 940 și doar ca primă variantă de răspuns.

În regiunile sud-vestice, *aprinđ* apare numai ca cel de-al treilea răspuns în combinație cu verbul **súflu** (*súflu să-l aprinđ* 3), în locul său fiind preferați termenii *ațit* și *súflu*. Redăm câteva exemple extrase din lista de referință a termenilor: *il ațit* 61; *ațit* 11, 12, 16, 21, 70; *ațitți* 8, 18, 27, 28, 30, 33, 42; *il ațitți lumina* 35; *ațitți și súflu-m foc* 29; *súflu în foc* 1, 2, 10, 13, 17, 20, 24, 45-47, 54, 69-72, 74, 79, 80, 82-86, 88, 90-94, 97-99; *súflu-m foc ca să s-aprindă* 100; *súflu în foc să s-aprindă* 6, 7, 64, 76; *súflu-n țel să s-aprindă* 32, 113, 173, 829, 920; *súflu ca să să aprindă* 53, 65, 68, 95; *súflu să s-aprindă* 4, 9, 34, 36, 37, 39, 48, 50, 55, 59, 63, 77, 78; *súflu să s-prindă o țirică* 57; *súflăm* (1 pl.) *să s-aprindă* 41, 49; *súflu* 3, 22, 25, 26, 31, 56, 60, 62; *suflăm* (1 pl.) 52 (primele variante de răspuns); *ațit* 1, 3, 6, 26, 70, 71, 80, 81, 83, 84, 85, 89, 90, 94, 95; *ațitai* 69 (ca a doua variantă de răspuns).

În Crișana, *aprinđ* este întâlnit mai frecvent doar ca primă variantă de răspuns *aprinđ* 128, 132, 167, 195, 199 și, mai rar, ca cel de-al doilea răspuns: *aprinđ* 124; *aprinđ d' ă nou* 199. Ca cel de-al treilea răspuns, termenul apare în combinație cu **súflu**: *súflu și ațit focu* 115.

În Transilvania termenul nu apare înregistrat, în locul lui fiind utilizat cu precădere **ațit** (v. *supra* 1.1.) dar și **súflu** (v. *infra* 1.3.). Redăm câteva exemple cu cele două forme extrase din lista de termeni: *ațit* 246; *súflu* 241-245, 249-252, 255, 256, 260, 262, 264, 268, 296, 272, 275, 280, 284-287, 291, 294, 295, 297, 298, 300, 301, 303, 306-314, 316-318, 320-335, 337, 338, 340-356, 359-362, 364-369, 371-377, 379, 380, 382-385, 387, 389-409, 411, 415, 417-421, 423-438, 440, 442-450, 452-460; *súflu* 416; *súfliu* 378, 386; *súfli* (2 sg.) 263, 265, 274, 277, 288, 293).

1.3. Sufla, cu sensul de a ‘a face să ardă focul, a-l înteți’ din lat. *sūfflāre* (PEW 1673; REW 8430; SDLR; CDER 8329), de unde provin it. *soffiare*, prov. *soflar*, fr. *souffler*, sp. *solla*.

Termenul formează o arie dialectală vastă care cuprinde regiunile estice și nord-estice (*súflu să s-aprindă* 461, 462, 478, 479, 487, 492, 495, 544, 548, 605, 607, 631; *súflu ca să să aprindă* 469, 620; *súflă-m foc* (3 sg.) 496, 540, 555 (ca prim răspuns); *súflū foc să-l aprinđ* 618 (ca cel de-al doilea răspuns); *súflu-m foc să s-aprindă* 468 (ca cel de-al treilea răspuns), aria sudică: *súflu să ia foc* 728; *súflu în foc* 739, 742-744, 746-748, 750, 752, 812, 838, 844, 850, 885, 893 (ca prim răspuns); *súflu* 820; *súflu s-aprind*⁴ 784 (al doilea răspuns).

În graiul moldovenesc, alături de forma *súflu*, apare varianta *sófli* înregistrată o singură dată în lista de referință analizată (*sófli* (2 sg.) *ca sî ardi* 464, în localitatea Izvoarele Sucevei, nordul Modovei).

În Oltenia, *sufla* apare înregistrat numai ca prim răspuns. Redăm, în continuare, câteva exemple: *súflu* 907, 918, 922, 934, 951, 955, 973, 980; *súflu* \curvearrowright *foc ca să s-aříte* 925.

În aria sud-vestică și vestică a teritoriului dacoromânesc, termenul discutat este întâlnit destul de frecvent și în toate ipostazele de răspuns. Cităm câteva apariții ale sale: *súflu în foc* 1, 2, 10, 13, 17, 20, 24, 45-47, 54, 69-72, 74, 75, 79, 80, 82-86, 88, 90-94, 97-99 – ca prim răspuns; *súflă* (3 sg.) 72; *súflu* 14, 41, 57; *súflu ca să-l aříť* 34; *súflu-n spoierí* 51; *súflu să-l aprínd* 3; *súflu să s-apríndă* 58; *súflu táre ca să s-apríndă* 53 – ca a doua variantă de răspuns; *súflu să-l aprínd* 3 – al treilea răspuns (Banat); *súflu în foc* 107, 110, 120, 121, 126, 129, 130, 135-137, 142, 143 145, 159, 160, 165, 172, 175, 177, 184, 204, 205, 209, 211, 212, 218 – primul răspuns; *súflu și s-aříúťă* (3 refl.) 162; *súflũ* \curvearrowright *foc și s-apríndă* 189 – al doilea răspuns; *súflu și aříť fócu* 115 – al treilea răspuns (Crișana).

În Transilvania, termenul apare înregistrat numai ca primă variantă de răspuns: *súflu* 241-245, 249-252, 255, 256, 260, 262, 264, 268, 296, 272, 275, 280, 284-287, 291, 294, 295, 297, 298, 300, 301, 303, 306-314, 316-318, 320-335, 337, 338, 340-356, 359-362, 364-369, 371-377, 379, 380, 382-385, 387, 389-409, 411, 415, 417-421, 423-438, 440, 442-450, 452-460; *súfluí* 416; *súfliu* 378, 386; *súfli* (2 sg.) 263, 265, 274, 277, 288, 293.

Cuvântul nu apare înregistrat în niciuna dintre variantele sale de răspuns în regiunea Maramureșului.

Cei trei termeni discutați anterior apar în variație liberă cu alte expresii și cuvinte regionale și populare care prezintă în conținutul lor semantic ideea de 'a înteți focul'.

Astfel, în zonele estetice și nord-estice, alături de *aříť*, *aprínde* și *súflu* mai sunt înregistrate următoarele forme:

- a) expresii care conțin verbul *a face*: *fac fócu* 572, 598 (primă variantă de răspuns), *íl fac sí árdí* 584 (v. **Alți termeni** ALLR. Sintează 2013: 78);
- b) expresii care conțin verbul *a da*:
 - *daı zagnátă fóculu* 529 (a treia variantă de răspuns) sinonimă cu regionalismul *zǎgnăt fóc* 542 (v. **Alți termeni** ALLR. Sintează 2013: 78)².

² De remarcat este faptul că în dicționare este înregistrată forma substantivală *zǎgneátă* (pl. *zǎgneáte*) s. f., cu sensul 'foc de nuiete sau de surcele uscate, care arde cu flacără vie', și nu cea verbală întâlnită în graiul moldovenesc (ȘDU⁷, SDLR, DLRM, DOOM 2010).

Din punct de vedere etimologic, forma *zǎgnăt/zǎgniătâ* este de origine slavă (sl. *gnětiti* ‘a aprinde’ (CDER 9409), fiind regăsit și limbile rus. *zagneta*, ucr. *zahnit* (DLRM).

- *îi daȳ vînt* 493 (a treia variantă de răspuns);

c) delocutivul *a întări* format cu prefixul *în-*, al cărui sens depinde de sensul locuțiunii care a stat la baza sa, și anume: *a face mai tare* (*întărăsc focu* 551);

d) cuvinte populare: *zǎdîr focu* 573; *zǎdărăsc* 576, cu sensul de ‘a ațâta focul’ (DLRM 1958), ‘(focul, jăromatic) a amesteca (cu ceva), pentru a arde mai tare, a răscoli; a scormoni; a zgândări’ (NODEX), este un cuvânt tot de origine slavă (cf. sb. *zadirati* ‘a împinge’, bg. *zadiram*; sau după CADE are la origine un sl. **zadrati*, atestat de sb. și bg. Cf. sl. *zadorŭ* ‘acțiunea de a irita’ (CDER 9401));

zǎdîr și *zǎdărăsc* apar alături de varianta *jǎdăr* (*îl jǎdăr* 580).

e) regionalismul *scormoli*, cu sensul ‘a răscoli focul, jarul, cenușa pentru a face ca focul să se învioneze, să ardă mai bine, a răscoli’ (ȘDU⁷, SDLR, DEX 09, NODEX), are etimologie necunoscută; termenul a fost înregistrat ca a doua și a treia variantă de răspuns: *scormolésc* 636; *scormolésc* *î foc* 529; *scormoñésc* 576.

f) regionalismul *îl jerésc* 566; *îl jǎ/erésc* 587; *jǎrǎsc* 526, 596, 601 alături de varianta *žerésc* (*žerésc focu* 530), cu sensul ‘de a răscoli jarul pentru a aprinde mai bine cărbunii’, ‘scormolesc focu ca să ardă mai bine’ (SDLR) provine de la cuvântul *jar* (sl. *žarŭ* Miklosich 1886: 22; CDER 4593).

În legătură cu *jar/jăratec* sunt și termenii *îl zǎrătisésc* 602 (v. **Alți termeni** ALLR. Sinteză 2013: 78) cu varianta *îl jǎrătăsésc* 603; *îl jîrǎgése* 650 (al doilea răspuns); *îl jǎrǎgésești* (3 sg.) 646 (al treilea răspuns).

g) alți termeni: *gontésc* *tŭ foc* 573; *întǎrt* 644; *îl resfôj* 471; *ricî* *sî-l ațîț* 665; *scrijǎlésc* 557, *îl mai forțǎz* 653; *forțǎz* 663, *sî-l mai sicîlésc* (conj. prez.) 667; *î țîțî focu* 465 (a doua variantă de răspuns).

În regiunile sudice (Muntenia și Dobrogea) sunt înregistrați atât termeni comuni cu cei din aria estică, cât și noțiuni specifice acestui areal.

Dintre termenii comuni menționăm:

- a) expresie cu verbul *a face*: *fac focu* 702, 738, 921; *să făcă focu* (conj. prez. 3 sg.) 695;
- b) delocutivul *a întări*: *întăresc focu* 869; *l-întărești* (2 sg.) 853; *întăresc* 877; *întăresc focu* 726 (ca al doilea răspuns);
- c) *jerăgesc în foc* 741; *îl mai jărăgesc* 642; *îl mai jărăgești* (2 sg.) 832; *jărăgesc* 851, 894; *jerăgesc* 745; *mai jerăgăie-n focu ăla să s-aprindă!* (imper. 2 sg.) 816 (ca al doilea răspuns).
- d) *žeresc focu* 530 cu varianta *îl jeresc* 566; *îl jă/ěresc* 587; *îl mai jîrăști* (2 sg.) 774; *jărăsc* 526, 596, 601; *[îl] jeruțești* (2 sg.) 270; *[îl] jăruim* (1 pl.) 304; *jăruj* 14, 23; *șăruj* 19.

Specifici acestei arii geografice sunt:

- a) cuvântul popular *scurma*, cu sinonimele *a zgârma*, *a scormoni*, provine de la *scrum* ‘cenușă, praf’; forma primitivă a cuvântului este *scruma* ‘a arde’; originea termenului poate fi explicată din lat. **excorimāre* (Giuglea 1909: 26; REW 2254; CDER 7634); cităm câteva exemple extrase din lista de referință analizată: *mai scîrm în ăel* 779; *scîrm* 763; *scîrmî* (2 sg.) *în foc* 766; *îl mai scîrmăm* (1 pl.) *ca să s-aprinză* 835; *scîrm_foc* 771 (ca al doilea răspuns).

Alături de *scurma* mai este înregistrat, tot ca primă variantă de răspuns, *zgîrma*: *mai zgîrmî* (2 sg.) *și l-aprîz* 765; *zgîrm i_ăel* 818; *zgîrmî* (2 sg.) *în ăel* 834; *zgîrm* 825; *îl zgârmenî* (2 sg.) *și sîflî_ăel* 815.

- b) termenul *zgândăr*, ‘(focul, jăromaticul) a amesteca (cu ceva) pentru a arde mai tare; a răscoli; a scormoni; a zădări’, are etimologie necunoscută (ȘDU⁷; DLRM; NODEX); cităm câteva exemple extrase din lista de referință care conțin acest verb: *zgîndăr focu* 816; *îl mai zgîndărî* (2 sg.) *și s-aprînde* 758; *îl zgîndăr* 757; *zgîndăresc focu* 754; *zgîndîr* 811 (ca al doilea răspuns);

- c) expresii cu verbul *a șeza*: *așez focu* 884, 886 cu varianta *așăz* 590; în acest caz, remarcăm trecerea vocalei palatale *e* din seria anterioarelor în seria vocalelor centrale pe fondul pronunțării dure a consoanei *ș* (Caragiu-Marioțeanu *et. al.* 1977: 151, Ionescu 1975: 93-97);

- d) termenul *răvăcêște*; *îl răvăcêști* (2 sg.); în cazul celei de-a doua forme, remarcăm prezența elementului vocalic [i], la finală de cuvânt, pentru marcarea persoanei a II-a, indicativ prezent.

În Oltenia, pentru desemnarea ideii de ‘a aprinde focul sau a-l face să ardă mai bine’, sunt înregistrați aceiași termeni regăsiți și în regiunile discutate anterior. Oferim câteva exemple extrase din lista de referință: expresii cu verbul *a face*: *fac fôcu mare* 988; delocutivul *a întări*: *să-l întăresc* (conj. prez.) 941; formele populare *a scurma* și *a zgârma*: *îl mai scîrm* 992; *îl zgîrm* 978; 974; *zgîrm în foc ca să s-aprîndă* 983; *îl jeresc* 978 (al doilea răspuns).

Dintre termenii înregistrați numai în această arie geografică cităm: *a scobi*: *mai scobesc* 996 (v. **Alți termeni** ALLR. Sintează, *loc. cit.*); *a împuternici*, cu sensul de *a face mai puternic*: *îl împuternisesc* 949 (v. **Alți termeni** ALLR. Sintează, *loc. cit.*); *vîjăi tăcunele* 980 (al doilea răspuns); *întărîtă-l!* (imper. 2 sg.) 945 (al doilea răspuns) și *întărît* 945 (al treilea răspuns); *rișkîrî* (2 sg.) *fôcu* 753³ (v. **Alți termeni** ALLR. Sintează, *loc. cit.*). Toate cuvintele păstrează în conținutul lor semantic ideea de ‘a aprinde focul sau a-l face să ardă mai bine’, fiind folosite cu sens figurat.

În zona Banatului, alături de *aîfî*, *aprînde* și *súflu*, tot ca prim răspuns, sunt consemnați și următorii termeni:

a) expresii cu verbul *a face*: *fac fôcu* 73; *fa^g _ floc* 87;

b) regionalismul *jăruj* (*jar* + suf. verbal *-ui*): *jăruj* 14, 23 cu varianta *șăruj* 19.

În cazul verbelor *jăruj* și *șăruj*, ambele cu infinitiv terminat în *-i*, remarcăm absența sufixului suplimentar *-esc*. Lipsa sufixului este o tendință prezentă atât în graiul bănățean, cât și în alte subdialecte de vest și de nord (Caragiu-Marioțeanu *et. al.* 1977: 151)⁴.

Ca al doilea răspuns au fost oferite următoarele variante:

a) expresii cu verbul *a da*:

- *îi dau luft ca să ardă* 44; remarcăm în componența expresiei cuvântul de origine germană *luft* s.n. (pl. *lúfturi*), care are sensul ‘curent de aer’ (CDER).

- *dau floc și-l aîfî* 11; *îi dau o țeră suflăre* 99 (ca al doilea răspuns);

b) cuvinte al căror sens propriu se depărtează de cel care implică acțiunea de a aprinde focul, dar care, totuși, o desemnează, prin analogie

³ Remarcăm păstrarea fenomenului palatalizării labialei [p], fenomen foarte frecvent în zona de nord-est și est a Munteniei.

⁴ Această tendință se manifestă și în cazul verbelor de conjugarea I, care, în graiul muntenesc și în limba standard, primesc sufixul suplimentar *-ez* la indicativ prezent și conjunctiv timpur prezent (Caragiu-Marioțeanu *et. al.* 1977: 151).

cu sensul inițial: *jîntăi cum fier, cu-n lămn* 58 (sensul propriu al cuvântului *a jîntăi* este ‘A frămâta cașul pentru a-l storce de zer’; de aici, și evoluția sensului către ideea de *a înteți focul*);

c) regionalismul *a boldi* (*bold* + suf. verbal *-i*): *îl boldeșc cu o bîtâ* 50 (și de această dată, asistăm la o evoluție a sensurilor; de la cel de bază: ‘A împunge un animal cu prăjina, cu bățul, cu nuiua sau, *p. ext.*, a lovi un animal cu bățul, cu nuiua pentru a-l îndemna la mers, la tras. **2.** Tranz. Fig. A îndemna, a împinge pe cineva la o acțiune; a stimula’ (DEX 09) s-a ajuns prin transfer metonimic la ideea de *a înteți focul*).

Un alt termen prin care este desemnată noțiunea discutată este forma *îl kiésc* 86. Etimologic, este pus în legătură cu mag. *tekerős* ‘noduros’ (DAR, CDER 1761). Legat de acest verb, DAR consemnează termenul *chici, chíciuri*, s.n. (reg.) cu sensul **2.** ‘pădure din care se taie nuiiele’.

În Crișana și în Maramureș, noțiunea discutată este redată numai prin formele *ațîț, aprînde* și *súflu*. Ca a doua variantă de răspuns nu a fost înregistrată decât expresia *ú úmblu îp foc* 119.

În zona Transilvaniei, pentru noțiunea discutată sunt oferite ca prim răspuns *ațîț* și *súflu* și *răscoli* ([îl] *răscolěșt'* (2 sg.) 302; [îl] *răscolěșt'/ê* (2 sg.) 305; [îl] *răscolím* (1 pl.) 289) și forma [îl] *jeruěșt'* (2 sg.) 270; [îl] *jăruím* (1 pl.) 304.

Ca a doua variantă de răspuns, a fost oferită forma [îl] *tomnésc* 319, cu varianta [îl] *tomăsc* 248.

2. Concluzii

În urma acestei scurte analize a listei de referință, constatăm o mare varietate de termeni prin care se poate reda noțiunea *AȚĂȚ²* (*focul*). Această diversitate a termenilor este creată de anumiți factori precum:

(a) influențele străine exercitate asupra limbii române vorbite în diferite regiuni ale teritoriului dacoromânesc: cea a limbilor slave vecine, în regiunile estice și nord-estice (rusa și ucraineana) și bulgara, în arealul sudic, și influența germană manifestată în zona de sud-vest; în toate regiunile, termenii latinești (*ațîț, aprînde, súflu*) coexistă, în ponderi diferite, cu elementele străine (slave: *jăruj* 14, 23, derivat de la s.n. *jar*, de origine slavă (cf. sl. *žarŭ* Miklosich 1886: 22), *zádŭr fôcu* 573, *zăgnăt fôc* 542; germane: *îi daŭ luft ca să árdă* 44), concurența lor fiind rezultatul contactului lingvistic dintre populațiile românești și cele de origine slavă și germană; o consecință a acestei interacțiuni o constituie și

apariția unor expresii alcătuite dintr-un element latin (v. de exemplu *a da*) și unul străin (v. de exemplu *daṽ zagnâtă fôculu* 529; *îṽ daṽ luft ca să árdă* 44);

(b) adoptarea unor cuvinte, care, prin conținutul lor semantic, pot reda acțiunea de ‘a ațâța, a înteți focul’, ca de exemplu: *îl mai scármăń acólo* 756 sau *îl bolđesc cu o bítă* 50; sensurile acestor cuvinte au suferit evoluții semantice; de la sensurile lor de bază prin transfer metonimic s-a ajuns la ideea de ‘a aprinde focul’.

BIBLIOGRAFIE

Atlase și dicționare

- ALLR. Sinteză, II – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, coordonator: Nicolae Saramandu; colectiv de elaborare: Dana-Mihaela Zamfir, Marilena Tiugan, Verginica Barbu Mititelul, Carmen Ioana Radu, Irina Floarea, Mihaela-Mariana Morcov, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
- CADE – Candrea, I. A., Gh. Adamescu, 1931, *Dicționarul Enciclopedic Ilustrat*, București, Editura Cartea Românească.
- CDDE – Candrea, I.A., Ov. Densușianu, 1914, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elemente latine*, București, Socec&Co.
- CDER – Ciorănescu, Al., 2002 [1958-1966], *Dicționarul etimologic român*, București, Editura Saeculum I. O.
- DAR – *Dicționarul Academiei Române*, 1913-1940, București, Editura Academiei.
- DEX 09 – *Dicționarul explicativ al limbii române*, 2009, București, Editura Univers Enciclopedic.
- DLRM – *Dicționarul limbii române moderne*, 1958, București, Editura Academiei Române.
- DOOM 2010 – *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, 2010, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Miklosich, F., 1886, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Viena.
- NODEX – *Noul dicționar explicativ al limbii române*, 2002, București, Editura Litera Internațional.
- PEW – Pușcariu, S., 1905, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg.
- REW – Meyer-Lübke, W., 1911, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Wien, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag.
- SDLR – Scriban, A., 1939, *Dicționarul limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, Edițiunea întâia, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”.
- ȘDU⁷ – Șăineanu, L., 1929, *Dicționar universal al limbei române*, ed. a VII-a, Craiova, Scrisul Românesc.

Lucrări teoretice

- Caragiu-Marioțeanu M., Șt. Giosu, L. Ionescu-Ruxăndoiu, R. Todoran, 1977, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Densușianu, Ov., 1906, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, Ernest-Leroux.
- Giuglea, G., 1909, *Cercetări lexicografice: elemente latine în limba română*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl.
- Ionescu L., 1975, „Observații asupra unor „consoane dure” în dacoromână”, în *Fonetică și dialectologie*, IX, pp. 93-97.
- Șăineanu, L., 1887, *Încercare asupra semasiologiei limbei române: studii istorice despre tranzițiunea sensurilor* (cu o alocuțiune-prefață de B.P. Hașdeu), București, Tipografia Academiei Române.

